

Byvandring Grünerløkka

KS 19.04.2024

Grünerløkka har navn etter familien Grüner som eide Nedre Foss Mølle og gården der. Den tidligste mølle i Nedre Foss nevnes i 1220 fra Hovedøya kloster som kvern. *Grünerbrua* er også kjent fra samme tid (Akers bro, Møllebroen) og var den første bru over elva. Etter reformasjonen ble det Kongens mølle. (Kfr. Møllergata, Møllerveien, Brenneriveien). Hans Grüner startet utparsellering, og i 1850-årene foregikk det en hektisk byggevirk-somhet som skapte en liten forstad av trehus mellom Torvbakkagata og Nordre gate, kalt Ny York på grunn av det amerikanske tempo i utbyggingen. Ved byutvidelsen i 1858 kom løkka under Christiania, og det medførte murtvang ved bygging av hus.

Grosserer Thorvald Meyer kjøpte i 1861 området oppover sletta og ble eiere fra 1869. Hovedgaten på Grünerløkka fikk navn etter Meyer allerede 1864, og han bekostet den første opparbeidelsen av gaten. Han gav også Birkelunden som gave til kommunen, og han sørget for tomter til anlegg av parker, skole og kirke. Utbyggingen for øvrig kontrollerte Meyer ved hjelp av heftelser på tomtene han solgte. Hvor det hadde vært beitemark langs Torshovbekken i første halvdel av 1800-tallet, bodde det over 20 000 mennesker i murgårder langs velregulerte gater før århundret var omme. Markveien var veien som førte til markene hvor slaktefeet gikk før det ble mat. Thv. Meyer ble meget rik, men han var også en raus mesén. Han opprettet en badeanstalt, som senere ble Torggatas bad, og han ga penger til et pleiehjem i Odal. Andreas Tofte (Toftes gate) var svigerfaren hans og Jacob Meyer (Jacob Meyers pokalløp fra 1896) var hans far.

Aker Mek. Ble opprettet i 1841 i Fossveien, men flyttet til Holmen i 1854. Christiania Seildugsfabrik, etablert der 1856, og Foss Jernstøberi, grunnlagt på Øvre Foss 1875, var de største arbeidsplassene. Industrien som var grunnlaget for fremveksten, er nå nesten helt forsvunnet og lokalene tatt i bruk bl.a. som nærings- og undervisningsbygg.

Grünerløkka var i 1990-årene et av byens mest attraktive boligområder, og befolkningen har en lavere gjennomsnittsalder enn Oslo som helhet. På 2000-tallet har Grünerløkka vært et av byens mest trendy strøk, med en ung urban befolkning og en rekke konsertlokaler og bevertningssteder, mange i de tidligere småbutikkene.

Ankerbrua: Trebru fra 1874-76. Navn etter Ankerløkka. Flere utglidninger, så revet og bygget ny i betong og hugget stein i 1926. Bronseskulpturer i 1937 av Dyre Vaa: *Kvitebjørn kong Valemon, Peer Gynt, Kari Trestakk, Veslefrikk med fela. Eventyrbrua !*

Ankertorget het tidligere Ankerløkken, før det Hausmannsløkken og Trælevolden. Navnet er etter senere eiere, Ankerfamilien (Peder A. På Bogstad), som solgte stykket mellom Hausmannsgate og Akerselva til kommunen. En skolebygning der ble i 1833 brukt som lasarett under den store koleraepidemien. Det omliggende område ble kirkegård. Kirkegården ble nedlagt i 1878, en del av ble gassverk, og resten ble Ankertorget. Nå ligger stiftelsen Anker studentboliger (1000 boliger) og et hotell der. Hotellet har 126 rom, som de siste årene har vært vandrerhjem og om vinteren studentboliger.

Schou: Landets første industrielle bryggeri kom omkring 1800 i Fjerdings (Chr.Krohgsgt 3-11) navnet kommer fra

Chr. Julius Schou som overtok bryggeriet i 1837. Sønnene videreførte virksomheten og flyttet i 1873 til Schousløkken. Det ble i 1898 solgt ut av familien og ble AS. I 1903 lanserte de det alkoholfrie vørterøllet. I 1962 allierte de seg med Frydenlund, ble fusjonert sammen i 1997 og ble et datterselskap i Nora Industrier sammen med Ringnes i 1998. Bryggerivirksomheten der ble avviklet i 1981.

I dag har *Deichman* 23 biblioteker over hele Oslo, og på Schous plass ligger et av dem, i Norges eldste folkebiblioteksbygning fra 1914. Her gikk også *Torshovbekken*, som kommer fra Tonsenhagen, under Ring 3 ved Muselunden og videre i rør under Torshovdalen, Sofienbergparken, Schous plass og ut i Akerselva ved Nybrua. Den har det største tilløp til Akerselva nedenfor Maridalsvannet. På Schous plass var det en dam som ble fylt opp og parklagt i 1887. Før det var det en populær skøytebane for ungene i strøket.

Schouterrassen er oppkalt etter familien Schou, som eide gården Søndre Sinsen.

Olav Ryes plass har navn etter generalmajor Olav Rye (1791-1848), som falt ved Fredericia i Danmarks kamp mot Preussen. Eilert Sundts byste står her på en sokkel. Nr.2 ble oppført som bedehus i 1875, senere ble det Latinskole der, hvor bl.a. Trygve Lie gikk. Mellom 1917 -38 var det kirke for Hauges menighet, og der ble Anders og Ruth viet 11. august 1928. Senere har det vært ungdomsherberge, kvinneherberge, krisesenter, og nå er det kunstsenter. Edv. Munch bodde i nr.4 et par år i ungdommen. Leiegården nr.11 ble bygget i 1872 og ble ombygget med kino i 1907. Parkteatret startet i 1907 som *Kristiania Bryggeri Grünerløkkens Kinematograf*, fra 1913 *Grünerløkkens Verdensteater* og skiftet navn til *Parkteateret* i 1922, og kinoen ble avviklet i 1991. Nå er det

Parkteatret scene med bar i faojeen, og det er uteservering i parken, *Grünerhaven*.

Sofienberg Parken var opprinnelig en kirkegård som ble innviet 1858 til «Hjælpe-Kirkegaard for Christiania By» til begravelser av fattigvesenets lik. Den erstattet Ankerløkken Kirkegård som ikke kunne brukes om igjen fordi gravene stod i vann. Vor Frelzers gravlund ble besluttet benyttet kun til familiegravplass. Sofienberg kirkegård ble etter dette byens alminnelige gravplass. I 1918 ble vestre del nedlagt som gravlund, og østre del ble urnelund, som ble nedlagt i 1931. På grunn av fredningstiden på 40 år kunne opparbeidelsen først ta til omkring 1960. En innhegnet gravplass for Det Mosaiske Trossamfund ble anlagt 1869 og finnes fortsatt nord for Sofienberg kirke. De har nå en ny gravplass på Hølsfyr. Kirken ble innviet i 1877 og het opprinnelig Paulus kirke. Folketallet vokste, og da den nåværende Paulus kirke ble innviet i 1892, fikk den navnet Petrus kirke, og nytt navn fra 1962 til Sofienberg kirke.

Freia Johan Throne Holst kjøpte 24 år gammel en tre år gammel sjokoladefabrikk med 7 ansatte på Rodeløkka i 1892. Allerede etter 6 år hadde den 60 ansatte. Kokesjokolade kom i 1895. Sjokolade var dyr, og det var bare noe for eliten. JTH så et langt større marked hos folk flest. JTH ville satse på industriell produksjon, som gir billigere produkter. Store maskiner og spesialister fra Tyskland kom til Norge. Melkesjokolade ble lansert i 1906, og Lohengrin kom i 1911 da operaen med samme navn hadde Norgespremiere på Nationalteatret. Han var en pioner i markedsføring. Butikk på Karl Johan for de fine og lysreklame i byens beste posisjon allerede i 1909. I 1913 var Freias markedsandel 52%.

JTH ledet fabrikken til han trakk seg tilbake i 1939.

Throne-Holst-familien grunnla i 1916 sjokoladefabrikken Marabou utenfor Stockholm. På grunn av et eksisterende svensk varemerke, måtte man velge et annet navn for den svenske fabrikken, og man valgte da å ta utgangspunkt i artsnavnet på fuglen i Freias logo, Maraboustorken.

JTH var politisk engasjert, og var medlem av både bystyre og Storting. Han gjorde en stor sosial innsats i bedriften og byen. Oppføring av *arbeiderboliger* i hagebystil i 1912 (Hasleby). *Pensjonskasse* for ansatte og *bedriftslege* fra 1916. Først i landet i med *48 timers uke* i 1918. *Freiaparken* ble anlagt i 1920-årene. *Freiaparken*, en oase av trær og blomster, inneholder mange skulpturer av kjente norske og europeiske kunstnere. Parken er for Freias ansatte og er derfor lukket mot gatene. (Fredet) *Freiasalen* ble bedriftens storstue i 1934. Den nye salen erstattet tre tidligere spisesaler, en for kvinner, en for menn og en for funksjonærer. Salen er i alle år blitt brukt som kantine for de ansatte på fabrikken, men ble tidlig også brukt som konsertsal siden Oslo ikke hadde egen konsertsal på østkanten. Salen er utsmykket med 12 originale malerier av Munch. Maleriene viser lyse og lette motiver fra Kragerø og Åsgårdstrand. (Fredet)

Familien ville selger seg ut i åtti-årene, men ikke ut av landet. Det endte med at Hydro ble største aksjonær (44%) i 1989. Noen år senere kom Hydro i finansielle vansker og trengte kapital. Det var stor diskusjon om å selge bedriften Freia ut av landet, det ble også diskutert i Stortinget. Det endte med at Phillip Morris/Kraft Foods, som senere fikk navnet Mondelez (80 000 ansatte), ble eier.

Dælenenga, som Rodeløkka, er et strøk i bydel Grünerløkka og brukes ofte bare

om idrettsplassen. Plassen var tidligere lei-reuttak for Dæhlen teglverk. Den ble opparbeidet i 1916 til fotball, friidrett og velodromsykling, samt skøyter om vinteren, og i etterkrigstiden 1947-68 var det ofte speedway med Basse Hveem & Co. Under OL i 52 ble det spilt innledende ishockeykamper her og oppvisningskamper i bandy. På 1980-tallet ble idrettsplassen delt, med ishall (Grünerhallen) i nordre og en barnehage (Seilduken b.h.) i søndre sving. Fotballbanen fikk kunstgressdekke i 1997.

Tandberg startet sin radiofabrikk i 1933 og holdt til i Folkets hus i Schleppegrellsgate 32 fra 1936-9, senere i Malmøgaten og fra 1929-51 på Brekke.

Grünerløkka skole er fra 1895 (Fredet) og hadde 28 klasserom. I 1900 var det 2488 elever der, og undervisningen gikk på to skift. Det sank etter hvert til 853 i 1920. Nå er det vel 500. Under krigen holdt Organisation Todt til der, også med krigsfanger (arbeidskraft).

Birkelunden med de omliggende bygårder (135), skolen og kirken ble fredet i 2006. Trikken svingte tidligere mot vest i Sannergata. Der braste den flere ganger inn i Glassmagasinet på hjørnet. Nå er svingen flyttet et kvartal sydover.

Thv. Meyer holdt av et kvartal til park, som ble opparbeidet og inngjerdet og gitt i gave til kommunen. Tidligere, før parken var opparbeidet, hadde kommunen avslått et tilsvarende tilbud fra Meyer.

Fra tidlig på 1900-tallet arrangerte kommunen parkkonserter i Birkelunden. En ny musikkpaviljong kom i 1926, bassenget i 1928. I de første årtiene av 1900-tallet var Birkelunden mye brukt til arbeiderbevegelsens store møter. Birkelunden har nå til dags ukentlig søndagsmarked og brukes

mye til konserter, møter, festivaler og lignende.

I parken står fire skulpturer: Borgerkrigen i Spania (Nils Aas), Vannspyleren (Gunnar Janson), Føll (Ørnulf Bast), Jack Johnsen, stifter av pensjonistforeningen Birkelundens venner og minnebank for Madrugada-artist Robert Burås.

Birkelunden, fikk navnet fornorsket til Bjerkelunden i 1926 for være i tråd med rettskrivningen av 1917. Navnet ble endret tilbake til det opprinnelige i 1955. Gata sydover heter dog Bjerkelundgata.

Paulus kirke (1892) er inspirert av tysk gotikk, tårnet er 68 m høyt. Sognets kirke var først Sofienberg fra 1877, som da het Paulus kirke. Folketallet vokste, og menigheten ble delt. Den nye kirken ved Birkelunden overtok Paulus-navnet og den gamle ble Petrus kirke, og fra 1962 Sofienberg kirke. I perioden 1917-38 var det også en tredje menighet på Grünerløkka: *Hauge menighet*. Paulus kirke står på en treflåte. Gulvet sviktet etter hvert og i 1917 ble det gjort omfattende arbeider med fundamentet. Det samme skjedde i 1972. Lysekronene med gass ble skiftet til elektrisitet i 1949.

Inngang fra øst? Chat GPT svarer: I oldtiden ble gudstjenesten holdt med menigheten som vendte seg mot øst under bønn. Øst er forbundet med soloppgangen og symboliserer Kristi oppstandelse. Derfor ble koret og alteret plassert i østenden av kirken. Vestinngangen fungerte som hovedinngangen for menigheten. Vestinngangen hadde også en symbolsk betydning. Vest er retningen der solen går ned, og det ble sett på som symbolet på avslutningen av tiden og verden. Gjennom vestinngangen gikk menigheten inn i kirken for å søke frelse og håp gjennom troen.

Plassen rundt kirken heter Paulus plass og ble opparbeidet samtidig som kirken ble bygget.

Eva Joly vokste opp i dette strøket og gikk på Foss skole, som ble bygget på gården Øvre Foss' grunn i 1900 med plass til 2000 elever. Våningshuset på gården ble overlærerbolig inntil det ble revet i 1908. Starten var folkeskole og i 1930 årene etter hvert gymnas.

Seilduksfabrikken ble grunnlagt i 1856 for å lage seilduk til seilskipsflåten. Allerede i 1842 ble Akers Mek. Verk. etablert på dette stedet hvor de disponerte en del av vannkraften fra Øvre Foss Sager. AMV flyttet i 1854 til Holmen i Pipervika hvor de ekspanderte.

Seilduken utvidet etter hvert til fiskeutstyr, garn, tau og sekker. Bygningen var byens nest største etter Det kongelige slott. De fleste ansatte var kvinner, og arbeidsforholdene var blant de verste i hele byen. I 1908 var her over ni hundre ansatte. Produksjonen ble nedlagt i 1960 da det var overproduksjon av tekstil i verden. Bygningene rommet senere flere nye mindre bedrifter. I 1999 ble bygningene utpekt til å huse den planlagte Kunsthøgskolen i Oslo som var en sammenslåing av flere kunsthøgskoler. De flyttet inn i 2010.

Grünerløkka studenthus, eller student-siloen, sto ferdig i 2001 i kornsiloen fra 1953. Nedre Foss mølle ble kjøpt av Bjølsen Valsemølle i 1927. Bjølsen valsemølle brukte de 21 siloene i forbindelse med *Nedre Foss mølle* fram til 1992. Denne mølla er kjent fra 1200 tallet som kvern for Hovedøya kloster. Kongen overtok gården etter reformasjonen i 1537 og het Kongens mølle så lenge den var krongods og ble gitt i len/leid ut. Gårdens område gikk helt opp til Sannerbrua. Øvre Foss ble fradelt i 1668. I 1723 hadde Nedre Foss 2 møller og 8 kværner. Fredrik Grüner kjøpte gården i 1671, og den ble altså senere overtatt av Thorvald Meyer.

Hovedbygningen på gården er fra 1802 og er Grünerløkkas eldste gård. Bellona hadde kontorer der noen år, men ble fra 2015 restaurant og selskapslokaler. 30 desember samme år brant bygningen, men ble restaurert og gjenåpnet i 2017.

De 53 m høye siloene er ombygd til 226 studentboliger med plass til 340 studenter i 16 etasjer med fellesrom i 17. og 18

etasje. Fra takterrassen på 100 m² er det fenomenal utsikt. Den grå *Korntrikken*, som brakte korn til Bjølsen fra Vippetangen, står nå på bakkeplan i de gamle kornsiloene. Denne korntrikken gikk med korn fra Vippetangen til Bjølsen og Grünerløkka fra 1918-67.

Hovedbygningen på Øvre Foss som ble revet i 1912, malt av Fritz Thaulow i 1882

Akvarell på tegnet «Et gammelt Herresæde i Christiania av Munch

